

Phenomenological study of barriers to research activities among second cycle secondary school students of East Āzarbāijān Province

- Ahad Azimi Āqbolāgh, PhD in Curriculum Studies, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran
Email: ahadazimi63@gmail.com
- Seyyed Tāher Seyyedi Nazarlu PhD in Curriculum Studies, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran (Corresponding Author)
Email: tseyedi.63@gmail.com
- Sohrāb Mohammadi Pouyā, PhD Candidate in Curriculum Studies at Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran
Email: mohammadipouya@yahoo.com
- Seyyed Hādi Madani, PhD Candidate in Philosophy of Education at Faculty of Humanities, Shāhed University, Tehran, Iran
Email: madani.duman@gmail.com

Abstract

The aim of the present study was to identify the barriers to research activities among male and female students in the second cycle of secondary school in East Āzarbāijān Province. Using a scientific phenomenological approach, 16 students were selected through purposeful sampling and participated in semi-structured interviews. Data analysis was conducted manually using Smith's three-stage model. To evaluate the qualitative data, strategies such as peer review, allocating sufficient time for data collection, continuous engagement in the research process, and researcher triangulation were employed. The findings included three main themes: "Barriers in the Dimension of Thinking and Knowledge," "Barriers in the Dimension of Attitude and Motivation," and "Barriers in the Dimension of Behavior and Action," along with several sub-themes, all of which were extracted along with relevant quotes. The results revealed that the curriculum itself, as well as the lack of skills and motivation among teachers, are major barriers to student research activities. Students also have a lack of knowledge and information. Additionally, the overwhelming pressure of the entrance exam (Konkur) and its exclusive role in determining success are key reasons behind students' reluctance to engage in research activities. The lack of designated time for research training in school curricula can be considered a form of a hollow curriculum. It is recommended that the development of educational books on student research activities be supported and these books be made available to students. The Ministry of Education should prioritize genuine financial and moral support for student research programs and festivals.

Keywords

Phenomenology, Research Activities, Second Cycle Secondary School Students, Barriers

پدیدارشناسی موانع پژوهندگی در دانش آموزان دوره متوسطه دوم استان آذربایجان شرقی

■ احد عظیمی آقبلاغ* ■ سیدطاهر سیدی نظریلو** ■ سهراب محمدی پویا*** ■ سیدهادی مدنی****

چکیده:

هدف پژوهش حاضر، کشف موانع پژوهندگی در میان دانش آموزان دختر و پسر دوره متوسطه دوم استان آذربایجان شرقی است. با استفاده از روش پدیدارشناسی علمی ۱۶ دانش آموز از طریق نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و در مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند مشارکت کردند. تجزیه و تحلیل داده‌ها دستی و با استفاده از الگوی سه مرحله‌ای پیشنهادی اسمیت انجام شد. به منظور ارزیابی داده‌های کیفی از راهبردهای بازبینی به وسیله همکاران، اختصاص زمان کافی به منظور جمع‌آوری داده‌ها، درگیری مداوم در فرایند پژوهش و زاویه‌بندی پژوهشگر استفاده شد. یافته‌ها شامل سه مضمون اصلی‌اند: ۱. موانع در بُعد تفکر و دانش؛ ۲. موانع در بُعد نگرش و انگیزش؛ ۳. موانع در بُعد رفتار و عمل. همچنین، چندین مضمون فرعی به همراه نقل‌قول‌های مرتبط استخراج شد. نتایج نشان می‌دهد که خود برنامه درسی و نبود مهارت و انگیزه معلمان از موانع اصلی پژوهندگی دانش آموزان است. دانش آموزان دانش و معلوماتی کمی دارند. همچنین، سایه سنگین کنکور و اثر انحصاری آن در موفقیت یکی از علت‌های تمایل نداشتن دانش آموزان به پژوهش کردن است. نبود زمان اختصاصی به منظور آموزش پژوهش کردن در برنامه درسی مدارس به نوعی برنامه درسی را پوچ می‌کند. پیشنهاد می‌شود از تألیف کتاب‌های آموزشی در زمینه پژوهندگی دانش آموزان حمایت شود و این کتاب‌ها در اختیار دانش آموزان قرار گیرد. شایسته است وزارت آموزش و پرورش حمایت مالی و معنوی از برنامه‌ها و جشنواره‌های پژوهشی دانش آموزی را به شکل واقعی سرلوحه کار خود قرار دهد.

پدیدارشناسی، پژوهندگی، دانش آموزان متوسطه دوم، موانع

کلید واژه‌ها:

□ تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۴/۱۰ □ تاریخ شروع بررسی: ۱۴۰۲/۶/۵ □ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶

* دکترای مطالعات برنامه درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز. E-mail: ahadazimi63@gmail.com

** (نویسنده مسئول) دکترای مطالعات برنامه درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز. E-mail: tseyedi.63@gmail.com

*** دانشجوی دکترای مطالعات برنامه درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز. E-mail: mohammadipouya@yahoo.com

**** دانشجوی دکترای فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران. E-mail: madani.duman@gmail.com

مقدمه

در دنیای امروز، تحقیق اهمیت فزاینده‌ای یافته است. هزینه‌های جهانی برای تحقیق و توسعه طی ۲۵ سال گذشته پیوسته افزایش یافته؛ به گونه‌ای که در ۲۰۲۱ به ۲/۳۴ تریلیون دلار رسیده است (گزارش استاتیس‌تا، ۲۰۲۳). تأثیر پژوهش در تغییر یا نفع‌رساندن در اقتصاد، جامعه، فرهنگ، خط‌مشی یا خدمات عمومی، سلامت، محیط‌زیست یا کیفیت زندگی انکارکردنی نیست (آزانه^۲ و همکاران، ۲۰۱۷). وقتی از پژوهش صحبت می‌شود، تصور این است که فقط محقق رسمی مانند دانشمند، متخصص، پزشک، فیزیک‌دان یا معلم توانایی پژوهش کردن دارد. درحالی‌که این نوع نگرش حوزه وسیع تحقیق را محدود می‌کند و باعث فراموش کردن این نکته می‌شود که هر فرد موجودی متفکر و پژوهشگر است (لوپز^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). پژوهش محور کردن آموزش و پرورش نخستین پیش‌شرط موفقیت علمی در عرصه‌های جهانی و بین‌المللی است. در آموزش و پرورش، این وظیفه بر عهده دو گروه اصلی است: نخست معلمان و سپس دانش‌آموزان (قمشاهی و اخوت، ۱۳۹۵). تحقیق سبب می‌شود معلمان نگاهی تأمل‌برانگیز به عملکرد حرفه‌ای خود داشته باشند و توانایی توسعه مداوم مهارت‌های خود را به دست آورند. همچنین، این مزیت‌ها برای دانش‌آموزان نیز هست. دانش‌آموزانی که درگیر تحقیق می‌شوند به تفکر انتقادی و مهارت‌های حل مسئله بیشتری تمایل دارند (یان^۴ و همکاران، ۲۰۲۰).

پرورش مهارت‌های پژوهشی در بین دانش‌آموزان به‌منظور رقابتی کردن آن‌ها در محیط جدید یکی از مهارت‌های ضروری برای رشد یادگیرندگان قرن ۲۱ است (ماگولینگ^۵، ۲۰۱۹). دانش‌آموزانی که در زمینه پژوهش تسلط یابند، مهارت‌های تفکر انتقادی را توسعه می‌دهند و در نهایت، به سرمایه‌انسانی مولد تبدیل می‌شوند (بوکار^۶، ۲۰۲۲). طرح‌های تحقیقاتی فرصتی را برای کشف هویت‌های جدید و متفاوت برای دانش‌آموزان محقق فراهم می‌کند. به‌واسطه فعالیت‌هایی که در آن درگیر می‌شوند و تمایلات و مهارت‌هایی که درون آن‌ها پرورش می‌یابد، پلی بین مدرسه و دنیای بیرونی برقرار می‌شود. همچنین، در فرایند پژوهش دانش‌آموزان نگرش‌ها و مهارت‌هایی را به دست می‌آورند که به آن‌ها کمک می‌کند تا به یادگیرندگان مادام‌العمر تبدیل شوند (فلدینگ و براگ^۷، ۲۰۰۳). علاوه‌براین، پژوهش کردن دیدگاه‌های دانش‌آموزان را گسترش می‌دهد؛ به گونه‌ای که درک و آگاهی آن‌ها درباره علم و مهندسی توسعه می‌یابد. با این حال، روندی که در حال حاضر ظهور یافته است، برداشت منفی دانش‌آموزان از رابطه میان توجه به تحقیق و فناوری و پیشرفت تحصیلی در دبیرستان است (واسن^۸ و همکاران، ۲۰۱۸). با وجود اهمیت انجام دادن پژوهش برای دانش‌آموزان همچنان کاستی‌هایی در این عرصه است.

لان‌دیکو^۹ (۲۰۲۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که بیشتر دانش‌آموزان دبیرستانی در نوشتن مقاله‌های تحقیقاتی یا گزارش‌های آزمایشگاهی هیچ تجربه قبلی ندارند. همچنین، انگیزه‌هایی مانند انتظارات معلمان، انگیزه شخصی برای رشد و کسب نمره‌های خوب سبب انجام دادن تحقیق می‌شود. درمقابل، کمبود زمان، پیشینه و آشنایی ناکافی در تحقیق و کمبود منابع از موانع پژوهشگری آنان است. معلمان

مدارس با بخش کوچکی از دانش‌آموزان (۵درصد) درگیر فعالیت تحقیقاتی‌اند. در بیشتر مواقع، به‌منظور مشارکت‌دادن تعداد بیشتری از دانش‌آموزان در کارهای تحقیقاتی معلمان وقت کافی ندارند یا منابع کافی نیست (کایوموا^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۲). برناردو^{۱۱} و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای نتیجه گرفتند درک دانش‌آموزان از فعالیت‌های تحقیق علمی کم است. گاهی اوقات در نظر دانش‌آموزان نوشتن و اجرای طرح کاری دشوار و طاقت‌فرساست (ماگولاد^{۱۲}، ۲۰۱۸). نتایج پژوهش اسکالونا و فیسکال^{۱۳} (۲۰۲۰) نشان می‌دهد بیشترین مشکلات دانش‌آموزان دبیرستانی در پژوهش کردن مربوط به جست‌وجوی ادبیات مرتبط، همکاری و مشارکت، برنامه معلم و مدیریت ضعیف زمان است. دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش بانگلان و هیپونا^{۱۴} (۲۰۲۰) بیان کردند یادگیری انجام‌دادن پژوهش مفید و پژوهش با زندگی روزمره آنان مرتبط است. همچنین، موانع پژوهشی را شامل زمان محدود، نداشتن انگیزه، فقدان مهارت‌های پژوهشی و حمایت مالی ناکافی دانستند. بوکار (۲۰۲۲) به این نتیجه رسید که آمادگی دانش‌آموزان پایه دوازدهم به‌منظور اجرای طرح تحقیقاتی متوسط است و نگرانی اصلی آنان در انجام تحقیق محدودیت زمانی به‌علت وقفه در کلاس درس است. علاوه‌براین، پائولیرو^{۱۵} (۲۰۱۹) نتیجه گرفت که در مجموع ۹۳درصد دانش‌آموزان فاقد انگیزه در نوشتن تحقیق‌اند. همچنین، ۱۰۰درصد دانش‌آموزان به‌کارگیری فعالیت‌های انگیزشی متنوع را در پژوهش‌نویسی پاسخی به این مشکلات می‌دانستند. بودن این پژوهش‌ها بیانگر مهم انگاشته‌شدن پژوهش دانش‌آموزی در برخی کشورهاست. درمقابل، فقر مطلق پژوهش‌های داخلی در حیطه دانش‌آموزی بیانگر نادیده‌گرفتن این مهم به‌وسیله متصدیان آموزش و پرورش و کم‌توجهی پژوهشگران به تعلیم و تربیت است.

مطالعه پیشینه و پایش پژوهش‌های داخلی نشان داد که بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه پژوهندگی معلمان است. فقط در پژوهشی صباغی و صالحی (۱۴۰۰) عوامل تسهیلگر پژوهش کودکان (آموزشی، خانوادگی، محیطی و انگیزشی) و عوامل بازدارنده (فردی، اجتماعی، ارتباطی، آموزشی سازمانی) آن را گزارش کرده‌اند. گفتنی است پیش‌تر در سند تحول راهبردی (۱۳۸۹) هشدار داده شده است که افراد مخاطب پژوهش آن را درک نمی‌کنند و نگاهی ابزاری و زینتی به آن دارند. در نظام تربیتی، داشتن نگاه سطحی و صوری به موضوع پژوهش از مشکلات اساسی است. اعتقاد به اینکه پژوهش بسیاری از مسائل را حل می‌کند یا کاهش می‌دهد در میان مسئولان چندان قوی نیست. این قضیه حتی در نهادهایی که به‌صورت رسمی متولی امر پژوهش‌اند نیز صادق است (رکن‌آبادی، ۱۳۹۵). وضعیت درمانده پژوهش دانش‌آموزی و نوع نگاه آموزش و پرورش به مقوله پژوهش پذیرفتنی نیست و تعجب‌آور است. درحالی‌که در اسناد بالادستی درباره آموزش و پرورش با آوردن مفادها و راهکارهای متعدد اجازه بهره‌برداری از این ظرفیت ارزشمند را صادر شده است و جای هیچ بهانه‌ای نیست.

به‌منظور اجرای مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در اساسنامه پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی (۱۳۹۵) یکی از اهداف تأسیس این مراکز را تقویت و تعمیق فرهنگ مطالعه، تحقیق و پژوهش‌های فردی و گروهی در بین دانش‌آموزان بیان می‌شود. گسترش و توسعه فرهنگ پژوهش در بین دانش‌آموزان از

وظایف تأکیدشده‌ی خرده نظام پژوهش و ارزشیابی مندرج در سند مبنایی نظری سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی (۱۳۹۰) نیز هست. در این زیر نظام، علت توسعه فرهنگ پژوهش در نظام رسمی عمومی تحقق سه اصل خردورزی، مسئولیت و پویایی تعریف شده است. فرایند پژوهش در جایگاه یکی از شایستگی‌های ضروری جریان تربیت با درک، اصلاح و بهبود موقعیت دانش‌آموزان پیوند ذاتی دارد. برنامه‌های درسی و تربیتی باید به اثر فعال و آگاهانه دانش‌آموزان در فرایند یاددهی-یادگیری توجه کند و زمینه تقویت و توسعه روحیه پرسشگری و پژوهشگری را در آنان فراهم سازد. یکی از اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی یادگیری مادام‌العمر است که برنامه درسی باید زمینه کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم را به‌منظور استمرار و معنادارشدن یادگیری و پیوستگی تجارب یادگیری در زندگی دانش‌آموزان تأمین کند (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱).

ناگفته پیداست که توجه به پژوهندگی دانش‌آموزان یکی از ملزومات تحقق یادگیری مادام‌العمر آنان است. به‌طور کلی، در اسناد بالادستی اثر پژوهش در به‌وجودآمدن شایستگی‌های ضروری در دانش‌آموزان به‌خوبی تبیین شده است. به‌منظور رسیدن به راهکار ۲۳-۱ سند تحول بنیادین، برنامه «طراحی سازوکارهای لازم برای تقویت آموزش پژوهش‌محور و توسعه فرهنگ آن در سطح مدرسه و کلاس درس» در سند برنامه زیرنظام پژوهش و ارزشیابی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶) پیشنهاد شده است. در پژوهش حاضر، به‌منظور رسیدن به این سازوکار قدم اول برداشته می‌شود؛ به‌گونه‌ای که توصیف دقیق وضعیت پژوهندگی دانش‌آموزان و موانع آن را شکاف پژوهشی می‌داند. نکته مهم این است که دانش‌آموزان متوسطه دوم به‌نوعی در دوره انتقال‌اند، جایی که دانش‌آموزان برای ورود به شغل و دانشگاه آماده می‌شوند. همچنین، از لحاظ سنی و ظرفیت فکری در مرحله‌ای قرار دارند که موانع انجام پژوهش را در برنامه درسی رسمی ایران بهتر نشان می‌دهند. نتایج به‌دست‌آمده در ترسیم نقشه راه و برنامه‌ریزی‌های آتی نظام آموزش و پرورش در توجه به فعالیت‌های پژوهشی دانش‌آموزان اثر بسزایی می‌گذارد. علاوه بر این، با ارائه بینشی نو به دانش‌آموزان، معلمان و مدیران در تدوین راهبردهایی برای تقویت تدریس جاری و برنامه درسی مرتبط با انجام طرح‌های تحقیقاتی کمک‌کننده باشد. بنابراین، این پرسش اساسی مطرح می‌شود که موانع پژوهندگی دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه دوم استان آذربایجان شرقی چیست؟

■ روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با استفاده از روش پدیدارشناسی از نوع روان‌شناختی (علمی) انجام شده است. در این نوع پدیدارشناسی به تفسیر پژوهشگر کمتر و به توصیف تجربه‌های مشارکت‌کنندگان بیشتر تأکید می‌شود. از آنجایی که در حوزه پژوهندگی دانش‌آموزان متوسطه دوم و موانع آن اطلاعات دقیق و نظام‌مندی یافت نشد، از روش پدیدارشناسی استفاده شد. بنابراین، نیاز بود که تجربه‌های زیسته اصیل و واقعی دانش‌آموزان متوسطه دوم کشف شود. جامعه پژوهشی شامل تمامی دانش‌آموزان دختر و پسر دوره

متوسطه دوم استان آذربایجان شرقی است. روش نمونه‌گیری هدفمند^{۱۶} بود. بدین ترتیب که با استفاده از منطق نمونه‌گیری شدت^{۱۷} در پدیدارشناسی محققان در جست‌وجوی تجربه‌های عالی و پر بار دانش‌آموزانی بودند که موانع انجام پژوهش را لمس کرده و مشتاق بیان تجربه‌های خویش بودند. براین اساس، ۱۶ دانش‌آموز در مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته^{۱۸} ۴۵ تا ۶۵ دقیقه‌ای تا اشباع داده‌ها مشارکت کردند. جنسیت و پایه‌های تحصیلی دانش‌آموزان در جدول ۱ قید شده است. پس از توضیح اهداف تحقیق و کسب اجازه شفاهی سؤال‌های باز، ژرف‌کاو و پیگیرانه در جلسه مصاحبه از دانش‌آموزان پرسیده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت دستی و با استفاده از الگوی اسمیت^{۱۸} انجام شد. در روش پدیدارشناسی به منظور تحلیل داده‌ها سه مرحله پیشنهاد می‌شود: ۱. تولید داده‌ها؛ ۲. تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ ۳. تلفیق داده‌ها. مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها شامل چهار مرحله است: ۱. مواجهه اولیه: خواندن و بازخوانی یک مورد؛ ۲. تشخیص و برجسب‌زدن به مقوله‌ها؛ ۳. فهرست کردن و خوشه‌بندی مقوله‌ها؛ ۴. طرح جدول خلاصه‌سازی. به منظور ارزیابی داده‌های کیفی به دست آمده، از شیوه‌های متنوعی استفاده شد. چهار معیار اعتبار^{۱۹}، قابلیت انتقال^{۲۰}، قابلیت اطمینان^{۲۱} و تأیید^{۲۲} از شاخص‌های ارزیابی داده‌های کیفی اند (ادیب‌حاج‌باقری و همکاران، ۱۳۹۶). یکی از راهبردهای به کار گرفته شده اعتباربخشی داده‌ها، بازبینی همکاران^{۲۳} بود. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها در اختیار سه تن از استادان صاحب‌نظر تعلیم و تربیت قرار گرفت که در پژوهش‌های کیفی صبغه خوبی داشتند و آرای تکمیلی و انتقادی آنان لحاظ شد. علت دیگری که به حقیقی بودن داده‌ها کمک کرد، اختصاص زمان کافی برای جمع‌آوری داده‌ها و درگیری مداوم پژوهشگران در فرایند پژوهش بود. علاوه بر این، از روش زاویه‌بندی پژوهشگر^{۲۴} (تلفیق پژوهشگران) استفاده شد، به گونه‌ای که در حین تحلیل و تفسیر داده‌ها از دو پژوهشگر ورزیده نیز استفاده شد تا احتمال تک‌بعدی‌نگری و سوگیری کاهش یابد.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش

شماره شرکت‌کننده	جنسیت	پایه تحصیلی	شماره شرکت‌کننده	جنسیت	پایه تحصیلی
۱	پسر	دوازدهم	۹	دختر	دوازدهم
۲	پسر	دوازدهم	۱۰	پسر	یازدهم
۳	پسر	یازدهم	۱۱	پسر	دوازدهم
۴	دختر	دوازدهم	۱۲	پسر	یازدهم
۵	دختر	دهم	۱۳	پسر	دهم
۶	پسر	یازدهم	۱۴	دختر	دوازدهم
۷	دختر	دوازدهم	۱۵	دختر	یازدهم
۸	دختر	دوازدهم	۱۶	پسر	دوازدهم

یافته‌های پژوهش

پس از واکاوی توصیف‌های مشارکت‌کنندگان، یافته‌های پژوهش در قالب سه مضمون اصلی (۱). موانع پژوهندگی دانش‌آموزان در بُعد تفکر و دانش؛ ۲. موانع پژوهندگی دانش‌آموزان در بُعد نگرش و انگیزش؛ ۳. موانع پژوهندگی دانش‌آموزان در بُعد رفتار و عمل) به همراه مضامین فرعی کشف شد. در زمینه اولین مضمون اصلی (موانع پژوهندگی دانش‌آموزان در بعد تفکر و دانش) نقل‌قول‌های استخراج‌شده بیشتر با دانش، اطلاعات، معلومات و آگاهی دانش‌آموزان مرتبط بود تا به انجام پژوهش.

۱. مضمون اصلی موانع پژوهندگی دانش‌آموزان در بُعد تفکر و دانش

۱-۱. مسلط‌نبودن معلمان به فرایند پژوهش

برخی از دانش‌آموزان دبیرستانی بر این باورند که معلمان درباره شیوه‌ها و روش‌های پژوهندگی و آمیختگی پژوهش و آموزش به اندازه کافی مسلط نیستند. این فقدان تسلط کافی معلمان در روند پژوهندگی دانش‌آموزان علت بروز اختلالاتی شده است، به گونه‌ای که دانش‌آموزان احساس می‌کنند به منظور انجام پژوهش نباید انتظار یاری از معلمان داشته باشند. دانش‌آموز شماره ۴ بیان می‌کند: «معلم علوم می‌گفت نباید از اینترنت برای پژوهش‌ها و یافتن پاسخ‌ها استفاده کنید. خودجوش از اطلاعات عمومی استفاده کنید. معلم کلاس بغلی اینترنت را یک ابزار در جمع‌آوری تحقیق می‌دانست». دانش‌آموز شماره ۹ نیز می‌گوید: «در انجام تحقیق نیاز به رفع اشکال داشتیم که معلمان این کار را نمی‌کردند. به نظر من اطلاعات نداشت و نمی‌دانست از چه منابعی استفاده کنیم. یا اینکه یک سؤال در ارتباط با روش تحقیق پرسیدم که دایی من یادم داد و معلم ما بلد نبود. گفت برای شما زود است». همچنین، دانش‌آموز شماره ۱۳ می‌گوید: «خود معلم کتاب‌هایی برای مطالعه بیشتر برای ما معرفی کردند و وقتی سؤالی پیش می‌آید در این کتاب، پاسخگو نبودند، به نظرم تعداد زیادی از معلمان تسلط کافی ندارند. فقط می‌گویند که پژوهش نیز خوب است و از چه روش و منبعی و شیوه‌ای نمی‌دانند».

۱-۲. فقدان آگاهی و دانش پژوهشی دانش‌آموزان

برخی از دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش حاضر به صراحت می‌گفتند که در حوزه پژوهش و پژوهندگی دانش و آگاهی کافی ندارند. آنان نمی‌دانستند روش‌ها و شیوه‌های پژوهش چیست؛ حتی نمی‌دانستند پژوهش در فرایند تدریس و آموزش چه فوایدی برای آنان دارد. دانش‌آموز شماره ۵ می‌گوید: «واقعیت این است که من و هم‌کلاسی‌ها از مفهوم پژوهش و تحقیق و چطور انجام دادن آن اطلاعات بسیاری نداریم». همچنین، دانش‌آموز شماره ۱۰ می‌گوید: «هم بچه‌های مدرسه، از یازدهم و دوازدهم گرفته، اساساً بلد نیستند که چطور تحقیق انجام

بدهند.» دانش‌آموز شماره ۱۴ نیز بیان می‌کند: «ما آموزش ندیدیم و اطلاعاتی در خصوص پژوهش و تحقیق دقیق نداریم.»

۳-۱. فقدان کتاب‌های آموزشی علمی و عملی

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش حاضر در حوزه پژوهندگی، نبود کتاب‌های آموزشی علمی و عملی را عاملی مهم در یادنگرفتن خود می‌دانند؛ به‌گونه‌ای که زمینه‌ساز ناتوانی آنان در این مسیر مهم بوده است. شواهد گفتاری دانش‌آموز شماره ۳ این موضوع را نشان می‌دهد: «کاش یک کتاب یا جزوه‌ای بود تا به ما به‌صورت عملی یاد بدهد که پژوهش باید چطور انجام دهیم.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۹ نیز معتقد است: «به نظر من کتابی که بخواهد به درد من بخورد وجود ندارد تا یاد بگیریم.» دانش‌آموز شماره ۱۵ نیز می‌گوید: «معلم‌ان هم به نظر کتاب خوب آموزشی ندارند، چه برسد به ما و سایر دانش‌آموزان.»

۲. مضمون اصلی موانع پژوهندگی دانش‌آموزان در بُعد نگرش و انگیزش

در زمینه مضمون اصلی ۲، نقل‌قول‌های بیان‌شده در مضامین فرعی بیشتر با علاقه، گرایش و اشتیاق دانش‌آموزان ارتباط داشت تا به انجام پژوهش.

۲-۱. اهمال کاری معلمان

اهمال کاری معلمان، تکلیف‌ندادن و نبود برنامه‌های معطوف به فعالیت‌های پژوهشی از موضوعاتی است که دانش‌آموزان آن‌ها را از موانع حوزه پژوهندگی می‌دانند. برای نمونه، دانش‌آموز شماره ۱ می‌گوید: «معلم تحقیقی را بخواهد که کپی‌پیست نباشد. معلمان موضوعات چالشی را از دانش‌آموزان نمی‌خواهند. بایستی دانش‌آموزان نتایج تحقیق را پای تخته ارائه دهند و معلم هم به آنان کمک کند و خرابشان نکند.» دانش‌آموز شماره ۵ نیز می‌گوید: «معلم‌ان بی‌تفاوت و غیرحساس نسبت به تحقیق هستند. دانش‌آموزان تکالیف پژوهشی دبیر خواسته را از اینترنت می‌گیرند و دبیران حتی یک بار هم روی آن را نمی‌خوانند. این کار رفع تکلیف است.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۶ بیان می‌کند: «معلم‌ان دانش‌آموزان را درگیر تحقیق نمی‌کنند و به نظر در این خصوص اصلاً بی‌توجهی دارند و نمی‌خواهند خود را درگیر این موضوع کنند.»

۲-۲. فقدان تمایل و نگرش مثبت معلمان به پژوهش

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش معتقدند معلمان تمایل و نگرش مثبتی به مقوله پژوهش در فرایند تدریس و آموزش ندارند. این نبود تمایل و نگرش مثبت به کارکردهای پژوهش در آموزش و پرورش سبب شده است یادگیری‌های دانش‌آموزان ناظر بر عمل پژوهندگی نباشد. دانش‌آموز شماره ۷ می‌گوید: «معلم ریاضی ما پا به سن گذاشته است و در حد کتاب درس می‌دهد

و حوصله توضیح بیشتر را ندارد و اساساً تدریس را». دانش‌آموز شماره ۱۶ نیز چنین می‌گوید: «در طول یازده سال، معلمان حوصله رسیدگی به تحقیق دانش‌آموزان را نداشتند. چرا؟ مثلاً معلم ادبیات مسن و آخرهای خدمت می‌گفت این همه عمرم را گذاشتم برای دانش‌آموزانی مثل شما و حالا باید مالیات هم بدهم.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۱۳ بیان می‌کند: «معلم ما در برخی از موارد حوصله نداشت تدریس کند، ما هم جرئت نداشتیم سؤال اضافی بپرسیم و بخواهیم که مطلبی را تکرار کند. چه برسد که بخواهد پژوهندگی ما را پیگیری کند.» دانش‌آموز شماره ۱۵ نیز بیان می‌کند: «در کتاب فعالیت‌هایی است برای تحقیق کردن که دبیرانمان به ما می‌گویند نیازی به این تحقیق‌ها نیست و بروید درس‌های خودتان را بخوانید. اگر بگویند این تحقیق‌ها را انجام دهید، من هم به‌عنوان دانش‌آموز می‌روم و با تحقیق آشنا می‌شوم».

۲-۳. فرهنگ منفی حاکم در میان دانش‌آموزان به حوزه پژوهش

برخی از دانش‌آموزان می‌گویند فرهنگ منفی حاکم در میان دانش‌آموزان به حوزه پژوهش از جمله موانع پژوهندگی در مدارس است. دانش‌آموز شماره ۶ در این زمینه می‌گوید: «مدرسه ما طوری هست که اگر من و یا کس دیگری به‌سمت مثلاً پژوهش برویم، مسخره می‌شویم و بچه‌مثبت‌بازی درآوردیم». همچنین، دانش‌آموز شماره ۷ بیان می‌کند: «مدرسه ما جوش به‌سمت تحقیق نیست و فقط کنکور و کنکور. اگر حرف از تحقیق بشود فکر می‌کنند برای خودشیرینی است.» دانش‌آموز شماره ۱۲ نیز معتقد است: «کنکور اول و آخر است، اسم پژوهش بیاید همه بچه‌ها فراری هستند و فقط دوست دارند تست بزنند و کارهای فوق‌برنامه یا پژوهش را الکی و بی‌فایده می‌دانند».

۲-۴. کم‌توجهی و نبود استقبال عوامل اجرایی مدارس

برخی از دانش‌آموزان کم‌توجهی و نبود استقبال عوامل اجرایی مدارس را از موانع پژوهندگی در مدارس و آموزش و پرورش استان می‌دانند. آن‌ها معتقدند متأسفانه عوامل اجرایی مدارس مانند مدیر و معاون از پژوهش و فعالیت‌های تحقیقاتی چندان استقبال نمی‌کنند و کنکور سراسری و اهمیت قبولی دانش‌آموزان را در آن، علت کم‌توجهی و نبود استقبال عوامل اجرایی در این زمینه می‌دانند. دانش‌آموز شماره ۲ می‌گوید: «مدیران و معلمان زمانی که دانش‌آموزان را جمع می‌کنند یا موقع مراسم صبحگاهی و مراسم‌های دیگر که ما را ۷۰ ساعت سر پا نگه می‌دارند، می‌توانستند خودشان یا فرد وارد دیگری برایمان از اهمیت پژوهش صحبت کند. به نظر من علاقه‌ای ندارند، چون چندان بروز بیرونی ندارد.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۹ نیز می‌گوید: «رقابت در کنکور به جمع مدیران و مدارس هم کشیده شده که در مدرسه ما فلان‌قدر دانش‌آموز در فلان رشته قبول شده‌اند و به آن فخر می‌کنند. به معنای دقیق کلمه مدیر و معاون مدرسه به فعالیت‌های پژوهش و تحقیق ارزش

نمی‌دهند و فقط اعتقاد دارند اول کنکور باشد.»

۵-۲. نگرش منفی والدین به فعالیت‌های پژوهشی

دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش معتقدند نگرش منفی والدین به فعالیت‌های پژوهشی مانع از ترویج پژوهندگی در میان مدارس شده است. دانش‌آموزان بیان می‌کنند که والدین آنان چندان تمایلی به فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی ندارند و این موضوع را عاملی در کسب نمره‌های کم دانش‌آموزان خود می‌دانند. همچنین، از آنجایی که موضوع پژوهش در محتوای درسی مدارس و آموزش‌وپرورش رواج نیافته است، والدین پرداختن به این حوزه را عامل درس‌نخواندن دانش‌آموزان تلقی می‌کنند. دانش‌آموز شماره ۴ می‌گوید: «در گوش دانش‌آموزان خوانده‌اند که هم مدرسه و هم خانواده که فقط کتاب‌های درسی خودت را بخوان. کتاب موردعلاقه روان‌شناسی را می‌خوانم که مادرم دید و گفت اگر وقت داری، کتاب درسی خودت را بخوان. دبیران هم می‌گفتند برای این نوع کتاب‌ها بعدها وقت هست.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۱۵ می‌گوید: «خانواده‌ها که به پژوهش اهمیت نمی‌دهند. این مدرسه و معلم است که باید دانش‌آموز را با پژوهش آشنا کند.»

۶-۲. اولویت بیشتر قبولی در کنکور سراسری

طی سالیان اخیر، کنکور سراسری بر روی اهداف برنامه درسی نظام آموزش‌وپرورش سایه انداخته است. شاید به این علت که بیش از چهل سال کنکور سراسری تنها معیار نظام آموزش عالی ایران به‌منظور پذیرش فارغ‌التحصیلان نظام آموزش متوسطه است (حسینی‌لرگانی و محمدی، ۱۳۹۶). از این‌رو، قبولی در کنکور سراسری تنها معیار ارتقای شغلی و جایگاه اجتماعی به‌ویژه برای افرادی با جایگاه اجتماعی متوسط و پایین محسوب می‌شود. بنابراین، دانش‌آموزان و والدینشان کسب رتبه در آزمون سراسری را هدف اصلی مدرسه‌رفتن می‌دانند. این نگرش سبب شده است که پژوهندگی در آموزش‌وپرورش و خانواده‌ها جایگاه مناسبی نداشته باشد. دانش‌آموزان مختلفی کنکور سراسری را مانعی در برابر فعالیت‌های پژوهشی و پژوهندگی خود در آموزش‌وپرورش می‌دانند. برای نمونه، دانش‌آموز شماره ۲ می‌گوید: «سرنوشت دانش‌آموزانی که چاره‌ای جز درس‌خواندن ندارند، وابسته به کنکور است.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۳ بیان می‌کند: «اگر تا زمان کنکور ۵۰ اختراع داشته باشم و یا در ارتباط با درس‌های مختلف پژوهش کنم و اطلاعات تکمیلی ارائه دهم، به چه درد من می‌خورد؟ در کنکور ریاضی و عربی مهم است یا تحقیق؟» دانش‌آموز شماره ۷ نیز می‌گوید: «وقتی به سراغ تحقیق بروم، وقت من گرفته می‌شود و از مطالعه کنکوری عقب می‌مانم.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۹ معتقد است: «به‌عنوان دانش‌آموز مشغله درس و کنکور نمی‌گذارد و نمی‌توانم به سراغ موضوع تحقیقاتی که دوست دارم بروم.» دانش‌آموز شماره ۱۱ نیز می‌گوید: «به یکی از مباحث فیزیک علاقه داشتم و رفتم پیش معلم و گفتم که می‌خواهم کمکم کنید تا اطلاعات بیشتری راجع

به این کسب کنم. معلم گفت به دردت نمی خورد و اصلاً در کنکور سؤال طرح نمی شود. نمی خواهم خدای ناکرده از معلم خود بدگویی کنم، ولی بیشتر ما را به تست زنی ترغیب می کنند تا پژوهش.» نظر دانش آموزان ۱۲، ۱۴ و ۱۵ نیز مشابه نظر دانش آموزان قبلی درباره کنکور سراسری و تأثیر آن در حوزه پژوهندگی دانش آموزان است. دانش آموز شماره ۱۲ می گوید: «تأکید بر کنکور بود، حتی در برخی مراسم‌ها هم شرکت نمی کردیم. شاید به دلیل اینکه آمار قبولی کنکور دانش آموزان منطقه بالا برود.» دانش آموز شماره ۱۴ می گوید: «یک بار از معلم زیست سؤالی پرسیدم که در کتاب راجع به آن بحث نشده بود. معلم گفت به جای این سؤالات بی خود تست بزنی که فردا به کارتان بیاید.» در نهایت، دانش آموز شماره ۱۵ بیان می کند: «الان دانش آموز نمی خواهد چیز بیشتری یاد بگیرد. فقط مسئله کنکور است تا باعث افتخار خانواده شوند.»

۳. مضمون اصلی موانع پژوهندگی دانش آموزان در بُعد رفتار و عمل

در این زمینه، نقل قول‌های به دست آمده در مضامین فرعی بیشتر جنبه عملی داشت یا محدودیت‌هایی بود که برخی افراد دست‌اندرکار در حین انجام پژوهش اعمال می کردند.

۳-۱. اختصاص ندادن زمان به پژوهش در برنامه‌های درسی

دانش آموزان معتقدند به منظور پژوهش، زمان مناسب و کافی در فرایند برنامه‌های درسی مدارس در نظر گرفته نمی شود. وقتی زمان مشخصی به این موضوع اختصاص نیابد، عوامل مختلف اجرایی مدارس به روش‌های گوناگونی از ورود به این عرصه خودداری می کنند. در واقع، تلاشی در این زمینه نمی کنند. دانش آموز شماره ۶ می گوید: «ساعت خاص پژوهش برای دانش آموزان نیست تا یاد بگیرند. حداقل بهتر است که ساعتی در هفته به پژوهش بپردازند.» همچنین، دانش آموز شماره ۱۳ نیز می گوید: «تحقیق همانند درس‌های دیگر باید از همان زمان دوره ابتدایی گفته شود و مهم فرض شود و کلاس پژوهش داشته باشیم یا در درس‌های مختلف به آن زمان اختصاص بدهند.»

۳-۲. کمبود امکانات و زیرساخت‌های مدارس

کمبود امکانات و زیرساخت‌های لازم در مدارس کشور موضوعی است که هم بحث‌های مرتبط با پژوهش و هم تمام فرایندهای آموزشی و درسی را با مشکلاتی روبه‌رو کرده است. این موضوع که شاید همواره مدنظر طرفداران عدالت آموزشی بوده است، متأسفانه باعث بروز نابرابری‌های آموزشی در مناطق و استان‌های مختلف کشور شده است. دانش آموزان مشارکت‌کننده در مصاحبه‌های خود از کمبود امکانات و زیرساخت‌های مدارس مطالبی را بیان کرده‌اند. برای نمونه، دانش آموز شماره ۱ می گوید: «کلاس‌های مدارس بزرگ و دانش آموزان زیاد است. درحالی که کتابخانه‌ها باید بزرگ و تعداد نیمکت و صندلی آن بیشتر باشد.» همچنین، دانش آموز شماره ۷ می گوید: «در مدرسه مکانی

نبود که مثلاً دانش‌آموزان آنجا باهم همکاری کنند و بتوانند فعالیت تحقیق و پژوهش انجام دهند.» دانش‌آموز شماره ۱۵ نیز می‌گوید: «در مدارس ما وسایلی مانند کامپیوتر و ... وجود ندارد. نه اصلاً وجود نداشت، فقط دو تا قدیمی بود و باید کلی باهاش کار کرد تا به‌زور شروع به کار کند. اتصال به اینترنت هم واقعاً وجود ندارد و یا خیلی سخت است.»

۳-۳. مشکلات مالی خانواده‌ها و دسترسی نداشتن به امکانات لازم

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش معتقدند مشکلات مالی خانواده‌ها و دسترسی نداشتن به امکانات لازم از جمله موانع حوزه پژوهندگی در مدارس است. آنان عقیده دارند که ورود به عرصه پژوهندگی نیازمند امکانات و صرف هزینه است که برای برخی از خانواده‌ها به‌علت مشکلات مالی و نبود تمکن مالی مقدور نیست. دانش‌آموز شماره ۵ می‌گوید: «در درس کار و فناوری، بنا به احتیاج به مواد و ابزار و باتوجه‌به شرایط اقتصادی دانش‌آموزان نمی‌توانستند تهیه کنند. همه‌چیز در این درس بی‌ثمر می‌شود. درحالی‌که درس کار و فناوری در آینده دانش‌آموز تأثیرگذار است.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۱۱ می‌گوید: «مدارس امکانات ندارد، در خانه هم ما وسایل مرتبط مثل کامپیوتر و اینترنت نداریم، پس با گوشی خودم که نمی‌توانم تحقیق کنم.» دانش‌آموز شماره ۱۴ نیز می‌گوید: «تحقیق و پژوهش نیازمند یک‌سری امکانات است که من و همکلاسی‌هایم و خانواده‌هایمان توان تأمین آن را ندارند.»

۳-۴. رجوع به کافی‌نت و دریافت تحقیقات آماده

متأسفانه درک نادرست از فرایندهای پژوهشی مراجعه به کافی‌نت و دریافت تحقیقات آماده را رواج داده است. بسیاری از دانش‌آموزان بدون توجه به ماهیت پژوهش و تحقیق راه اشتباهی را طی می‌کنند و تحقیقات آماده را برای پژوهش‌های کلاسی خود می‌خرند. این موضوع در اظهارات دانش‌آموزان آمده است. برای نمونه، دانش‌آموز شماره ۸ می‌گوید: «معلم گفته بود در مورد تصویر فلان شهر در خارج از ایران تحقیق کنید. از ۵ گروه کلاس ما ۳ گروه دقیقاً مشابه هم بود. خوب دوستان در یک کافی‌نت کار را جلو بردند.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۱۶ می‌گوید: «ما برای تحقیق یک‌سره می‌رویم و پول می‌دهیم و از کافی‌نت می‌گیریم. از عوارض استفاده ناصحیح از فناوری اطلاعات است.» دانش‌آموز شماره ۱۳ نیز می‌گوید: «به دنبال تحقیق کافی‌نتی هستم و حتی اگر علاقه هم داشته باشم، درس تستی برایم مهم‌تر است.»

۳-۵. نبود اطلاع‌رسانی مناسب برنامه‌های پژوهشی

برخی از دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش درباره نبود اطلاع‌رسانی مناسب برنامه‌های پژوهشی به‌وسیله ارکان و مسئولان مدارس ابراز نگرانی کردند و این موضوع را مانع پژوهندگی

دانش‌آموزان می‌دانند. دانش‌آموزان معتقدند اطلاع‌رسانی مناسب برنامه‌ها و جشنواره‌های پژوهشی آموزش و پرورش در زمینه برانگیختن انگیزه و یا آمادگی دانش‌آموزان مؤثر است و زمینه‌های حضور پررنگ دانش‌آموزان را در این عرصه فراهم می‌کند. دانش‌آموز شماره ۳ می‌گوید: «برای جشنواره خوارزمی در مورد هویت و اثرانگشت کار می‌کردم. یادم هست که اصلاً متوجه نشدم تاریخش کی هست و چه زمان برگزار می‌شود، چون فکر می‌کردم از مدرسه بهمان اطلاع می‌دهند، اما خبری نشد.» دانش‌آموز شماره ۷ نیز بیان می‌کند: «کاش مسئول مدرسه دقت می‌کرد و تاریخ جشنواره یا مراسم را به ما بگوید. اصلاً متوجه نمی‌شویم کی چی برگزار می‌شود. اگر اطلاع‌رسانی انجام بشود، ما هم انگیزه می‌گیریم و وقت داریم.» همچنین، دانش‌آموز شماره ۸ می‌گوید: «من و دوستم قرار گذاشتیم که جشنواره خوارزمی شرکت کنیم. اگر پدر دوستم خودش معلم نبود، ما نمی‌فهمیدیم کی جشنواره برگزار می‌شود. مدرسه انگار که نه جشنواره‌ای هست و نه برنامه‌ای وجود دارد، اطلاع ندادند.»

در جدول ۲ موانع پژوهندگی دانش‌آموزان بر اساس هریک از مضامین فرعی در سه بُعد (تفکر و دانش، نگرش و انگیزش، رفتار و عمل) دسته‌بندی شده‌اند.

جدول ۲. موانع پژوهندگی دانش‌آموزان

ردیف	تفکر و دانش	نگرش و انگیزش	رفتار و عمل
۱	تسلط نداشتن معلمان به فرایند پژوهش	اهمال کاری معلمان	کمبود اختصاص زمان به پژوهش در برنامه‌های درسی
۲	نبود آگاهی و دانش پژوهشی دانش‌آموزان	نبود تمایل و نگرش مثبت معلمان به پژوهش	کمبود امکانات و زیرساخت‌های مدارس
۳	نبود کتاب‌های آموزشی علمی و عملی	فرهنگ منفی حاکم در میان دانش‌آموزان در حوزه پژوهش	مشکلات مالی خانواده‌ها و دسترسی نداشتن به امکانات لازم
۴	-	کم‌توجهی و استقبال نکردن عوامل اجرایی مدارس	رجوع به کافی‌نت و دریافت تحقیقات آماده
۵	-	نگرش منفی والدین به فعالیت‌های پژوهشی	کمبود اطلاع‌رسانی مناسب برنامه‌های پژوهشی
۶	-	اولویت بالای قبولی در کنکور سراسری	-

■ بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، کشف موانع پژوهندگی در میان دانش‌آموزان متوسطه دوم استان آذربایجان شرقی بود. یکی از ابعاد مشخص‌شده، بُعد تفکر و دانش بود که چندین مضمون فرعی را در بر می‌گرفت: تسلط‌نداشتن معلمان به فرایند پژوهش، نبود آگاهی و دانش پژوهشی در میان دانش‌آموزان و نبود کتاب‌های آموزشی علمی و عملی.

تسلط‌نداشتن معلمان به فرایند پژوهش موضوعی است که به‌زعم دانش‌آموزان زمینه‌های ورود به عرصه پژوهندگی دانش‌آموزان را با مشکلاتی روبه‌رو کرده است. یافته‌های پژوهش ساکی (۱۳۹۲) نیز مؤید این موضوع است. او نتیجه می‌گیرد معلمان مقاطع مختلف به سواد پژوهشی نیازمندند و ضروری است به معلمان در تمامی سطوح شش‌گانه در زمینه سواد پژوهشی آموزش داده شود. سواد پژوهشی یعنی دانش عمومی درباره پژوهش، دانش عمومی درباره پژوهش در آموزش و پرورش، روش‌های پژوهش معلم‌محور، استفاده از دانش قدیمی و پژوهش‌های دیگران، تربیت دانش‌آموز پژوهنده و کسب مهارت‌های پایه‌ای پژوهش. در پژوهش هم‌سوی دیگری، دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در تحقیق بانگالان و هییونا (۲۰۲۰) مایل بودند معلمانشان در مراحل مختلف تحقیق بیشتر راهنمایی و کمک کنند. همچنین، در نتیجه‌گیری تحقیق اسکالونا و فیسکال (۲۰۲۰) بیان شد از آنجایی که دانش‌آموزان به آموزش بسیار وابسته‌اند و برخی از دانش‌آموزان با تحقیق آشنا نیستند، لازم است معلم همه‌چیز را به آن‌ها یاد دهد. ماگولینگ (۲۰۱۹) هم نتیجه گرفت بیشتر دانش‌آموزان در پژوهش در زمینه بررسی ادبیات مرتبط و شناسایی روش‌ها و روش‌های تحقیق مناسب و بیان مسئله با مشکلاتی مواجه‌اند. ورسوزا^{۲۵} (۲۰۱۸) در این زمینه پیشنهاد می‌کند به‌منظور آمادگی بیشتر در تحقیق کردن باید مدیران مدارس امکاناتی را فراهم کنند تا معلمان و دانش‌آموزان در سمینارهای تحقیقاتی مختلف آموزشی، جلسه‌ها و کارگاه‌های آموزشی شرکت کنند. از آنجایی که معلمان از اساسی‌ترین عناصر اجرایی برنامه‌های درسی‌اند، توانمندی یا توانایی‌نداشتن آن‌ها موانعی را در مسیر دستیابی به اهداف برنامه‌های درسی قرار می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که تسلط‌نداشتن معلمان در حوزه پژوهندگی در موضوع آموزش و یادگیری دانش‌آموزان و بهره‌برداری آنان از دانش و آگاهی پژوهشی تأثیرگذار است. به‌عبارت‌دیگر، بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده معلم مهم‌ترین عنصر در موفقیت برنامه‌های درسی است (مرزوقی و همکاران، ۱۳۹۷). از این‌رو، توانمندی معلمان و تسلط آنان بر فرایند

پژوهش زمینه‌های کسب شایستگی و دانش را در بین دانش‌آموزان فراهم می‌کند. از آنجایی که برخی از دانش‌آموزان معتقدند معلمان به اندازه کافی در پژوهش مسلط نیستند، در خود نیز آگاهی و دانش پژوهشی مناسبی نمی‌بینند. افزون بر این، کتاب‌های آموزشی علمی و عملی مناسبی نیز به منظور توانمندسازی معلمان و دانش‌آموزان نیست. در شرایط کمبود منابع آموزشی و کتاب‌های درسی، امکان دست‌یابی معلمان به تسلط لازم در پژوهندگی در آموزش و پرورش نیست. گفتنی است کتاب‌های آموزشی ارزنده‌ای در زمینه پژوهش دانشگاهی وجود دارد، اما ظاهراً پژوهش در آموزش و پرورش با پژوهش‌های دانشگاهی قدری متفاوت است. در ارتباط با آموزش پژوهندگی ویژه دانش‌آموزان کمبود کتاب جایگاه پایین‌تری دارد.

دومین بُعد از موانع پژوهندگی در بین دانش‌آموزان درباره موضوع نگرش و انگیزش است. بر پایه آرای دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش، موانع بُعد نگرش و انگیزش عبارت‌اند از: مضامین فرعی اهمال‌کاری معلمان، نبود تمایل و نگرش مثبت معلمان به پژوهش، فرهنگ منفی حاکم در میان دانش‌آموزان درباره پژوهش، کم‌توجهی و نبود استقبال عوامل اجرایی مدارس، نگرش منفی والدین به فعالیت‌های پژوهشی و اولویت بالای قبولی در کنکور سراسری. هم‌سو با نتایج پژوهش حاضر، بانگالان و هیپونا (۲۰۲۰) برخی از موانع پژوهندگی دانش‌آموزان را نام بردند: زمان محدود، کمبود انگیزه، نبود مهارت‌های پژوهشی دانش‌آموزان و حمایت مالی ناکافی.

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در این پژوهش اهمال‌کاری معلمان را در حوزه پژوهندگی از جمله موانع ناظر بر بُعد نگرش و انگیزش می‌دانند. استیل‌واژه اهمال‌کاری را معادل تعلل، تنبلی، سهل‌انگاری و به تعویق انداختن کارها به کار برده است (به نقل از آریانی قیزقاپان و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین، اسپارو^{۲۶} و همکاران (۲۰۰۷) اهمال‌کاری سازمانی را به تعویق انداختن، بی‌توجهی به مسئولیت‌های شغلی و تعویق عمل به آینده می‌دانند. از دیدگاه شغلی و سازمانی، اهمال‌کاری دشمن سازمان و مانع رشد بهره‌وری و خلاقیت است (فیاضی و کاوه، ۱۳۸۸). سازمان‌هایی که کارکنان آن‌ها مبتلا به اهمال‌کاری‌اند، ویژگی‌های سازمان آنان عبارت‌اند از: خستگی، ناامیدی، ترک کار، غیبت از کار، نبود موفقیت، نبود تحول، افت عملکرد و کارایی (خسروی، ۱۳۸۸). پورکریمی و همکاران (۱۳۹۸) به نقل از سولومون و راثیلوم (۱۹۸۴) و الیس و ناس (۱۹۷۷) بیان می‌کنند شیوع اهمال‌کاری در معلمان زیاد است. به نظر می‌رسد اهمال‌کاری معلمان از جو حاکم بر مدرسه و به‌طور کلی

نظام آموزش و پرورش نشئت می‌گیرد. معلمانی که توانمندی دریافت پاداش و مزایا را ندارند و به نسبت افراد دیگر در جایگاه مناسبی نیستند، تا حدودی دچار اهمال‌کاری شده‌اند؛ به گونه‌ای که وضعیت را مناسب تلاش و کوشش مستمر خود نمی‌بینند. همان‌طور که در پژوهش پورکریمی و همکاران (۱۳۹۸) آمده است، اهمال‌کاری معلمان را می‌شود بر اساس ادراک آنان از جو مدرسه پیش‌بینی کرد. همچنین، بالابودن نمره‌های ادراک معلمان از جو مدرسه به نمره‌های پایین به اهمال‌کاری آنان منجر خواهد شد.

دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش دومین مانع در پژوهندگی را در بُعد نگرش و انگیزش، فرهنگ منفی حاکم در میان دانش‌آموزان به حوزه پژوهش می‌دانند. فرهنگ حاکم بر مدارس در تلاش و کوشش دانش‌آموزان و تمایل آنان به موضوعات مختلف، به‌ویژه حوزه پژوهندگی، مؤثر است. در مدرسی که دانش‌آموزان علاقه‌مند به پژوهش تشویق می‌شوند، می‌توان انتظار داشت که دانش‌آموزان دیگر نیز در این مسیر گام بردارند. در مقابل، وقتی پژوهش و پژوهندگی در بین دانش‌آموزان جایگاه مناسبی ندارد، فردی که تمایل دارد در این مسیر حرکت در این مسیر حرکت کند با مشکلات و البته سرزنش‌های دوستان روبه‌رو می‌شود؛ به گونه‌ای که تمایل او به این موضوع کاهش می‌یابد.

فرهنگ دل‌سردکننده یا جو منفی حاکم بر مدرسه در زمینه پژوهش علت‌هایی دارد. برخی از دانش‌آموزان علت آن را ناشی از غلبه آمادگی و کسب رتبه در کنکور سراسری می‌دانند. در هر حال، تأثیر جو مدرسه در خودکارآمدی دانش‌آموزان واضح است؛ به گونه‌ای که یافته‌های پژوهش فرح‌بخش و همکاران (۱۳۹۸) نشان می‌دهد تأثیر جو مدرسه در خودکارآمدی مثبت است. همچنین، جو نامطلوب نیز جنبه‌های خودکارآمدی دانش‌آموزان را با پیامدهای منفی روبه‌رو می‌کند. در حوزه پژوهندگی نیز شرایط همین‌گونه است؛ یعنی جو و فرهنگ منفی حاکم بر مدرسه، که از رفتارها و واکنش مسئولان اجرایی و معلمان تأثیرپذیر است، زمینه‌هایی را فراهم می‌کند تا دانش‌آموزان برای فعالیت در حوزه پژوهش ترغیب نشوند. دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش معتقدند مسئولان و عوامل اجرایی مدارس، به‌ویژه مدیران و معاونان، در زمینه فعالیت‌های پژوهشی دانش‌آموزان کم‌توجه‌اند و در عمل، دانش‌آموزان نشانه‌هایی از استقبال آنان به این موضوع نمی‌بینند. استقبال نکردن و کم‌توجهی عوامل اجرایی، که در شکل‌گیری جو مدرسه اثرگذارند، زمینه‌های استقبال نکردن دانش‌آموزان از فعالیت‌های پژوهشی را فراهم می‌کنند.

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در این پژوهش نیز مانند معلمان معتقدند والدین دربارهٔ فعالیت‌های پژوهشی در مدارس علاقهٔ چندانی از خود نشان نمی‌دهند. این موضوع موجب شکل‌گیری مضمون فرعی نگرش منفی والدین به فعالیت‌های پژوهشی متناظر بر بُعد نگرش و انگیزش شده است؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان نگرش منفی والدین را یکی از موانع حوزهٔ پژوهندگی می‌دانند. شواهد گفتاری دانش‌آموز شمارهٔ ۱۱ به خوبی این موضوع را تأیید می‌کند: «در گوش دانش‌آموزان خوانده‌اند، هم مدرسه و هم خانواده که فقط کتاب‌های درسی خودت را بخوان. کتاب موردعلاقه روان‌شناسی را می‌خواندم که مادرم دید و گفت اگر وقت داری کتاب درسی خودت را بخوان. دبیران هم می‌گفتند برای این نوع کتاب‌ها بعدها وقت است.»

آخرین مضمون فرعی در حوزهٔ موانع پژوهندگی در بین دانش‌آموزان ناظر بر بُعد نگرش و انگیزش موضوع اولویت بالای قبولی در کنکور سراسری است. بیشتر دانش‌آموزان تأکید کردند اولویت آنان و سایر دانش‌آموزان قبولی در کنکور سراسری است و علاقهٔ زیادی به ورود به فعالیت‌های پژوهشی ندارند؛ زیرا قبولی در کنکور سبب افتخارآفرینی دانش‌آموزان برای خانواده و زمینه‌های گسترش جایگاه اجتماعی آنان می‌شود. دانش‌آموز شمارهٔ ۱۵ می‌گوید: «لان دانش‌آموز نمی‌خواهد چیز بیشتری یاد بگیرد. فقط مسئله کنکور است تا باعث افتخار خانواده شوند.»

بر اساس دیدگاه دانش‌آموزان این پژوهش، آخرین بُعد از موانع پژوهندگی دانش‌آموزان حیطة رفتار و عمل است. مصاحبه با دانش‌آموزان و تحلیل داده‌ها به شکل‌گیری این مضامین فرعی منجر شد: اختصاص ندادن زمان به پژوهش در برنامه‌های درسی، کمبود امکانات و زیرساخت‌های مدارس، مشکلات مالی خانواده‌ها، دسترسی نداشتن به امکانات لازم، رجوع به کافی‌نت و دریافت تحقیقات آماده و نبود اطلاع‌رسانی مناسب برنامه‌های پژوهشی.

دانش‌آموزان یکی از موانع حوزهٔ پژوهندگی را اختصاص نداشتن زمان پژوهش در برنامه‌های درسی می‌دانند. دانش‌آموزان معتقدند اختصاص ندادن زمان کافی به فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی در مدارس، موجب بی‌رغبتی آنان و معلمان شده و فعالیت آنان را در این مسیر با مشکلاتی روبه‌رو کرده است. همچنین، کمبود امکانات و زیرساخت‌های مدارس مانع ورود دانش‌آموزان به فعالیت‌های حوزهٔ پژوهشی شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد معلمان و دانش‌آموزان بسیاری به‌علت نبود رایانه و لپ‌تاپ امکان فعالیت در حوزه‌های پژوهشی را ندارند. همین‌طور برای سایر اهداف و برنامه‌های درسی نیز امکانات لازم را ندارند. برای نمونه، در سال ۱۳۹۸ نسبت

مدارس مجهز به کارگاه رایانه به کل مدارس بالغ بر ۱۲/۷ درصد برای کل کشور بوده است. متأسفانه این نسبت برای استان‌های فارس، مازندران، اصفهان، زنجان و سیستان و بلوچستان کمتر از ۳ درصد است (پیروزراهی، ۱۴۰۰). با این حال، مطابق پژوهش‌های انجام‌شده، حتی در برخی از مدارس هوشمند سطح تهران نیز به‌طور متوسط نسبت ۱ رایانه به ۳۱ دانش‌آموز گزارش شده است؛ به‌گونه‌ای که رایانه‌ها در کلاس‌های درسی قرار ندارند و معلمان و دانش‌آموزان باید با تعیین وقت قبلی از سایت مدرسه استفاده کنند و امکان استفاده از رایانه برای مربیان و متریبان در تمامی جلسات نیست (طلایی و همکاران، ۱۳۹۶). علاوه بر این، اسکالونا و فیسکال (۲۰۲۰) موانع پژوهندگی دانش‌آموزان دبیرستانی را برشمردند: مدیریت زمان ضعیف، نبود حمایت مالی، اهمال‌کاری و مهارت‌های تحقیق. آن‌ها پیشنهاد کردند وزارت آموزش و پرورش در برنامه درسی اجراشده در دبیرستان باید تجدیدنظر کند و زمان اختصاص داده‌شده به انجام تحقیق را طولانی کند؛ به‌گونه‌ای که تحقیق کردن از ترم دوم پایه یازدهم شروع شود و محدودیت زمانی از هشت ماه به دوازده ماه تغییر کند تا برای دانش‌آموزان مفید باشد. با چهار ماه بیشتر دانش‌آموزان به‌راحتی و بدون فشار زمانی به تحقیق می‌پردازند. آنچه مشخص است، در برخی مدارس دبیرستانی از جمله مدارس کشور فیلیپین، پژوهش در برنامه درسی به شکل مستقل گنجانده شده است و دانش‌آموزان ملزم‌اند ارائه پیشنهاد و انجام پژوهش را طی هشت ماه به پایان برسانند.

گفتنی است در برخی از مکان‌ها، علاوه بر نبود دسترسی به امکانات سخت‌افزاری و ابزارهای الکترونیکی محدودیت‌های دیگری در زمینه پوشش‌دهی جغرافیایی و زیرساخت‌های ارتباطی در کشور است که با امکان سخت‌افزاری تهیه‌شده به‌منظور ارتباط راه دور و اینترنتی پیوند دارد. مطابق آمار ۱۳۹۸ سازمان فناوری اطلاعات ایران، متوسط سرعت دسترسی مشترکان به فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۰ مگابیت بر ثانیه است. همچنین، فقط ۶۵ تا ۷۰ درصد از خانوارهای کشور به اینترنت دسترسی دارند؛ البته مطابق آمار جهانی بیش از دوسوم دختران و پسران در سن مدرسه (۳ تا ۱۷ سال) یعنی جمعیتی حدود ۱/۳ میلیارد کودک در خانه به اینترنت دسترسی ندارند که ۷۶۸ میلیون نفر آن در جنوب آسیا زندگی می‌کنند (پیروزراهی، ۱۴۰۰).

سومین مضمون فرعی برآمده از تحلیل مصاحبه‌های دانش‌آموزان درباره موضوع مشکلات مالی خانواده‌ها و دسترسی نداشتن به امکانات لازم است. هم‌سو با نتایج

پژوهش حاضر، دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در تحقیق بوکار (۲۰۲۲) محدودیت‌های مالی و نبود حمایت مالی را از جمله نگرانی‌های اصلی در انجام تحقیق بیان کردند؛ به‌گونه‌ای که مشکلات مالی خانواده‌های خود را در زمره موانع این حوزه می‌دانستند؛ زیرا مانع دسترسی آنان به امکانات لازم برای فعالیت در عرصه‌های پژوهندی می‌شده است. برای نمونه، در زمان شیوع ویروس کرونا، مشکلات مالی خانواده در زمینه تأمین وسایل مرتبط با مجازی‌شدن آموزش مدارس به‌وضوح مشخص بود. در مصاحبه‌های مکرر وزیر محترم وقت و سایر مسئولان وزارت آموزش و پرورش علت دسترسی نداشتن ۳ میلیون دانش‌آموز ایرانی به آموزش‌های مجازی را در اختیار نداشتن گوشی هوشمند، یا نبود آنتن‌دهی و ... بیان کردند (اسماعیلی، ۱۳۹۹؛ خبرگزاری برنا، ۱۳۹۹ و بیرونود، ۱۴۰۰). همچنین، بعد از گذشت یک ماه از سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱، به‌صراحت گفته شد که ۹۷۰ هزار دانش‌آموز ترک تحصیل کرده‌اند. از این تعداد ۲۱۰ هزار دانش‌آموز در مقطع ابتدایی و ۷۶۰ هزار دانش‌آموز در مقطع متوسطه بوده‌اند (سالنامه آماری وزارت آموزش و پرورش، ۱۴۰۰-۱۳۹۹).

در حوزه موانع پژوهندی دانش‌آموزان، مضمون فرعی چهارم در بخش رفتار و عمل به رجوع به کافی‌نت و دریافت تحقیقات آماده اختصاص دارد. شاید رجوع به کافی‌نت و دریافت تحقیقات آماده تا حدودی با موضوعات دیگری مانند نبود امکانات لازم و ضعف دانشی دانش‌آموزان و ... ارتباط داشته باشد. در این زمینه، بوکار (۲۰۲۲) پیشنهاد می‌کند به‌منظور خرید چاپگر، اشتراک اینترنت نامحدود، اشتراک مجله الکترونیکی، نرم‌افزار گرامر و سرقت ادبی، رفتن به کتابخانه‌های عمومی و تهیه سایر تجهیزات و امکانات تحقیقاتی بودجه‌ای را به دبیرستان‌ها اختصاص دهند. در پژوهش حاضر، دانش‌آموزان به‌علت نداشتن امکانات لازم برای انجام فعالیت‌های پژوهشی و نداشتن دانش کافی مجبور بودند تکالیف خود را در حوزه پژوهندی از کافی‌نت تهیه کنند. همچنین، برخی از دانش‌آموزان به‌رغم برخورداری از امکانات لازم، علاقه‌ای به انجام فعالیت‌های معطوف به عرصه پژوهش نداشتند. از این رو، کافی‌نت را بستری مهم برای انجام تحقیقات خود می‌دانند. دانش‌آموز شماره ۱۳ می‌گوید: «به دنبال تحقیق کافی‌نتی هستم و حتی اگر علاقه هم داشته باشم، دروس تستی برایم مهم‌تر است.»

آخرین مضمون فرعی استخراج‌شده درباره موانع پژوهندی معطوف به حوزه رفتار و عمل در میان دانش‌آموزان به موضوع اطلاع‌رسانی نامناسب برنامه‌های پژوهشی اختصاص دارد. در واقع، دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش معتقدند

در خصوص برنامه‌های پژوهشی و جشنواره‌های تحقیقاتی در استان اطلاع‌رسانی مناسبی نمی‌شود. اطلاع و آگاهی دانش‌آموزان و معلمان دربارهٔ زمان، مکان، شرایط و شیوهٔ برگزاری برنامه‌ها و جشنواره‌ها و ... ضمن برانگیختن علاقه در بین جامعهٔ هدف، زمینه‌های تقویت تمایل علاقه‌مندان به این عرصه را فراهم می‌کند. دانش‌آموز شمارهٔ ۷ می‌گوید: «کاش مسئول مدرسه دقت می‌کرد و تاریخ جشنواره و یا مراسم را به ما بگوید. اصلاً متوجه نمی‌شویم کی چی برگزار می‌شود. اگر اطلاع‌رسانی انجام بشود، ما هم انگیزه می‌گیریم و وقت داریم.»

بر پایهٔ مطالب بیان‌شده در زمینهٔ موانع موجود بر سر راه پژوهندگی دانش‌آموزان متوسطهٔ دوم، پیشنهاد می‌شود از تألیف و تدوین کتاب‌های آموزشی دربارهٔ پژوهندگی دانش‌آموزان حمایت شود؛ به‌گونه‌ای که این کتاب‌ها رایگان در اختیار دانش‌آموزان علاقه‌مند قرار گیرد. همچنین، از خیرین مدارس دعوت شود تا پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی را با امکانات مناسب تجهیز کنند. در برنامهٔ درسی مدارس ساعت کلاسی برای فعالیت‌های آموزش پژوهندگی دانش‌آموزان گنجانده شود. پیرو این مهم، برنامهٔ درسی‌ای که در آن زمان مختص آموزش پژوهش کردن و تهیهٔ گزارش پژوهشی پیش‌بینی نشود، به‌نوعی برنامهٔ درسی پوچ محسوب می‌شود. به سخن دیگر، گنجانده شدن زمان برای آموزش و پژوهش کردن در برنامهٔ درسی مدارس در ادبیات رشتهٔ مطالعات برنامهٔ درسی جزو مصادیق برنامهٔ درسی محذوف^{۲۷} است؛ یعنی آنچه باید باشد ولی نیست. همچنین، بی‌توجهی به آن سبب محرومیت دانش‌آموزان از حق پژوهش و جریان رشد و پیشرفت تحصیلی می‌شود. باید از برنامه‌ها و جشنواره‌های پژوهشی و تحقیقاتی در مقطع متوسطهٔ دوم حمایت مالی شود و جوایز و پاداش‌های درخور شأن اهدا شود. در مدارس افراد متخصص در جایگاه مربیان پژوهشی همراه دانش‌آموزان باشند تا از زمان شکل‌گیری موضوع پژوهش تا ساخت نهایی گزارش پژوهشی از آنان حمایت کنند. در حین مطالعهٔ پیشینهٔ پژوهش معلوم شد که برخی دبیرستان‌های کشورهای دیگر از فردی با عنوان مشاور پژوهشی^{۲۸} در مدرسه استفاده می‌کنند که دائماً بر تحقیقات دانش‌آموزان نظارت می‌کند. لازم است در مدارس متوسطهٔ دوم کشور ایران هم از چنین مشاورانی استفاده شود.

مسلم است منحصربودن مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر به استان آذربایجان شرقی محدودیت عمدهٔ این پژوهش است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود موانع و تسهیلگری انجام پژوهش دانش‌آموزان متوسطهٔ اول و دوم در کل استان‌های کشور از طریق پژوهش‌هایی با رویکرد کیفی احصا شود.

منابع REFERENCES

- ۳میلیون و ۲۵۵ هزار دانش‌آموز تبلت ندارند/ سال سخت آموزشی را در پیش داریم. (۱۳۹۹، ۱۰ شهریور). خبرگزاری برنا
<https://borna.news/fa/news/1050826/>
- ادیب‌حاج‌باقری، محسن، پرویزی، سرور، و صلصالی، مهوش. (۱۳۹۶). روش‌های تحقیق کیفی. انتشارات بشری.
- آریانی‌قیزقاپان، ابراهیم، زاهدباپلان، عادل، عباس‌پور، ریحانه، و مرادی، بهزاد. (۱۳۹۶). آزمون مدل علی اهمال کاری معلمان بر اساس سکوت سازمانی با میانجی‌گری بی‌تفاوتی سازمانی. پژوهش‌های رهبری آموزشی، ۳(۱۲)، ۷۹-۱۰۹.
<https://doi.org/10.22054/jrlat.2019.35463.1397>
- اسماعیلی، فاطمه. (۱۳۹۹، ۲۰ بهمن). حدود ۳ میلیون دانش‌آموز در شاد نیستند/ درجه‌بندی تدریس مجازی معلمان. ایسنا.
<https://www.isna.ir/news/99112014765>
- بیرانوند، مهناز. (۱۴۰۰، ۹ آبان). ۳۰ درصد دانش‌آموزان به وسایل هوشمند ارتباطی یا اینترنت دسترسی ندارند. ایرنا.
<https://www.irna.ir/news/84524632/>
- پورکریمی، جواد، آزیده، وکیا، و قدوسی‌نژاد، آیت. (۱۳۹۸). نقش جو مدرسه و شیوه‌های مدیریت مدرسه در پیش‌بینی اهمال کاری معلمان. پژوهش‌های تربیتی، ۳۸، ۱۰۷-۱۲۷.
<https://doi.org/10.52547/erj.6.38.107>
- پیروزراهی، زینب. (۱۴۰۰). فقر آموزشی. دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، معاونت رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
<https://poverty-research.ir/wp-content/uploads/2021/08/12.pdf>
- حسینی‌لرگانی، سیده‌مریم، و محمدی، رضا. (۱۳۹۶). تبیین علل اثرگذار بر مراجعه دانش‌آموزان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور. مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، ۷(۱۸)، ۵۳-۸۹.
https://jresearch.sanjesh.org/article_26968.html
- خسروی، علی‌اکبر (۱۳۸۸). بررسی رابطه رضایت شغلی کارکنان و اهمال کاری آنان در بخش آموزش سازمان توسعه تجارت ایران. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۳(۲)، ۱۲۵-۱۴۱.
<https://sanad.iaa.ir/Journal/edu/Article/857464>
- دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران. وزارت آموزش و پرورش. <https://sanadtahavol.ir/> کتاب-مبانی-نظری-تحول-بنیادین/
- دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۸۹). سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز، سند مشهد مقدس، مصوب هشتصد و بیست و ششمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش.
<https://library.sbu.ac.ir/Inventory/1/83694.htm>
- رکن‌آبادی، مرتضی. (۱۳۹۵، ۲۲ آذر). نقش و جایگاه پژوهش در ایران با نگاهی به جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش. خبرگزاری صداوسیما.
<https://www.iribnews.ir/fa/news/1417464D9>
- ساکي، رضا. (۱۳۹۲). دانش معلمان درباره پژوهش و نیاز آنان به آموزش پژوهش. پژوهش‌های آموزش و یادگیری، ۲۰(۳)، ۱۱۹-۱۳۲.
https://tlr.shahed.ac.ir/article_2350.html#ar_info_pnl_cite
- سالنامه آماری وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۹-۱۴۰۰).
<https://amar.org.ir/salnameh-amarir>
- شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. وزارت آموزش و پرورش.
<https://www.sce.ir/fa/news/4083>
- شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۵). اساسنامه پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی، مصوبه جلسه ۹۳۲ شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش. اساسنامه-پژوهش-سراهای-دانش-آموزی//
<https://www.sce.ir/fa/enactment/209/>
- شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۶). برنامه زیرنظام پژوهش و ارزشیابی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه جلسه ۹۴۷ شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش. برنامه-زیرنظام-پژوهش-و-ارزشیابی-نظام-تعلیم-و-تربیت-رسمی-عمومی-جمهوری-اسلامی-ایران/
<https://www.sce.ir/fa/enactment/205/>
- صبافی، فاطمه و صالحی، کیوان. (۱۴۰۰). شناسایی عوامل تسهیلگر و بازدارنده پرورش روحیه پژوهندگی در کودکان. تفکر و کودک، ۱۲(۱)، ۱۲۵-۱۳۸.

<https://doi.org/10.30465/fabak.2021.6285>

طلایی، ابراهیم، انصاری، نسرین، پهلوان، مکرمه، و ابوطالبی، زهرا. (۱۳۹۶). هوشمندسازی مدرسه در ایران از سیاست‌گذاری تا عمل: مطالعه موردی چندگانه. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۳۲(۳)، ۷۹-۱۰۵.

<https://doi.org/20.1001.1.10174133.1395.32.3.4>

فرحبخش، سعید، قبادیان، مسلم، فرحبخش، مریم، و قنبری، راضیه. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر جو مدرسه بر خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان با میانجی‌گری سبک مدیریت کلاسی. *تدریس پژوهی*، ۷(۳)، ۲۲۷-۲۴۲.

<https://doi.org/10.34785/J012.2019.624>

فیاضی، مرجان، و کاوه، منیژه. (۱۳۸۸). تعلل: سندرم فردا. *نشریه تدبیر*، ۲۰(۲۰۵)، ۴۵-۴۸.

<https://www.magiran.com/p625179>

قمشاهی، مژگان، و اخوت، محمدعلی. (۱۳۹۵). شناسایی موانع و مشکلات انجام پژوهش در آموزش و پرورش و ارائه راهکار [مقاله ارائه شده در کنفرانس]. نخستین همایش ملی تازه‌های تعلیم و تربیت در نظام آموزشی ایران، اردکان، یزد.

<https://civilica.com/doc/646533/>

مرزوقی، رحمت‌الله، محمدی، مهدی، علی‌عسگری، مجید، و رضایی، محمدمهدی. (۱۳۹۷). چارچوب مشارکت معلمان در نظام برنامه‌ریزی درسی جمهوری اسلامی ایران: مطالعه کیفی. *رویکردهای نوین آموزشی*، ۱۳(۱)، ۲۵-۴۴.

<https://doi.org/10.22108/nea.2018.105361.1122>

Bangalan, R. C., & Hipona, J. B. (2020). Senior high students' attitude and barriers in conducting research: A platform to enhance scientific pedagogical learning. *Cosmos: An International Journal of Art and Higher Education*, 9(2), 1-6. <https://doi.org/10.46360/cosmos>

Bernardo, A. B. I., Limjap, A. A., Prudente, M. S., & Roleda, L. S. (2008). Students' perceptions of science classes in the Philippines. *Asia Pacific Education Review*, 9(3), 285-295. <https://doi.org/10.1007/BF03026717>

Bucar, J. (2022). Teachers and students' readiness in conducting school-based research. *Psychology and Education: A Multidisciplinary Journal*, 4(3), 267-280. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7067481>

Escalona, M. C. P., & Fiscal, R. R. (2020). Difficulties of senior high school Science, Technology, Mathematics and Engineering (STEM) students in research. *Testmagazine*, 83, 8211-8220.

<http://www.testmagazine.biz/index.php/testmagazine/article/view/8782>

Fielding, M., & Bragg, S. (2003). *Students as researchers: Making a difference*. Pearson Publishing.

Landicho, C. J. B. (2020). Secondary school students' attitudes and practices toward research writing and reporting in science. *Issues in Educational Research*, 30(1), 156-168. <https://doi.org/10.3316/informit.085935282069270>

Lopez, O., Guzman, I., Noboa, T., & AnaMaria, V. (2020). Importance of research to gain knowledge in health students. *International Journal of Research Granthaalayah*, 8(8), 37-41. <https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v8.i8.2020.864>

Kayumova, M., Xembayeva, S., Fominykh, N., Pfeifer, N., & Zumadirova, K. (2022). The development of research activity with schoolchildren. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(3), 740-756. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i3.7327>

Maguling, R. A. K. (2019). Difficulties encountered by grade 12 students in conducting research. *Ascendens Asia Journal of Multidisciplinary Research Abstracts*, 3(2), 1-18. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1612050>

Magulod, G. C. (2018). Use of innovative prewriting techniques in enhancing the writing performance and attitude of second year information technology students. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 6(2), 1-9. <https://www.apjmr.com/apjmr-vol-6-no-2/>

Ozanne, J. L., Davis, B., Murray, J. B., Grier, S., Benmecheddal, A., Downey, H., & Veer, E. (2017). Assessing the societal impact of research: The relational engagement approach. *Journal of Public Policy & Marketing*, 36(1), 1-14. <https://doi.org/10.1509/jppm.14.121>

Paurillo, P. M. (2019). Research writing ability of senior high school students as perceived by teachers of sampled

- schools in Quezon City. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 4(3), 1788-1800.
<https://doi.org/10.20319/pijss.2019.43.17881800>
- Schraw, G., Wadkins, T., & Olafson, L. (2007). Doing the things we do: A grounded theory of academic procrastination. *Journal of Educational Psychology*, 99(1), 12–25. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.1.12>
- Statistics report on research and development worldwide. (2023).
<https://www.statista.com/study/70627/research-and-development-worldwide/>
- Versoza, N. (2018). *Problems encountered in doing research by the grade 12 students of schools in San Manuel District, San Manuel, Isabela SY 2018-2019* [Master's thesis, Our Lady of The Pillar College-Cauayan].
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3350241>
- Vossen, T. E., Henze, I., Rippe, R. C. A., van Driel, J. H., & de Vries, M. J. (2018). Attitudes of secondary school students towards doing research and design activities. *International Journal of Science Education*, 40(13), 1629-1652. <https://doi.org/10.1080/09500693.2018.1494395>
- Yuan, R., Yang, M., & Stapleton, P. (2020). Enhancing undergraduates' critical thinking through research engagement: A practitioner research approach. *Thinking Skills and Creativity*, 38, Article 100737.
<https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100737>

پی‌نوشت‌ها

1. Statista report	15. Paurillo
2. Ozanne	16. Purposive Sampling
3. Lopez	17. Intensity Sampling
4. Yuan	18. Smith
5. Maguling	19. Credibility
6. Bucar	20. Dependability
7. Fielding & Bragg	21. Conformability
8. Vossen	22. Transferability
9. Landicho	23. Peer Debriefing
10. Kayumova	24. Investigator Triangulation
11. Bernardo	25. Versoza
12. Magulod	26. Schraw
13. Escalona & Fiscal	27. Null Curriculum
14. Bangalan & Hipona	28. Research Adviser